

Yakup Şevki (Subaşı) Paşa (1875-1939)

Yakup Şevki (Subaşı) Paşa

Balkan Harbi, Birinci Dünya Harbi ve İstiklal Harbinde önemli görevler üstlenip, Harp Akademisi'nde hocalık yaparak, aralarında Mustafa Kemal Atatürk'ün de bulunduğu kıymetli şahsiyetlerin eğitiminde etkili olmuş olan Orgeneral Yakup Şevki (Subaşı) Paşa, 1875'te Harput'ta, Derehamamı Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Elaziz Askeri Rüştîyesini ve Erzurum İdadisini, Harbiyeyi üstün derece ile bitirmiştir. 1912 senesinde başlayan Balkan Harbi'nde Çatalca Müdafaa hattında, Gelibolu'da ve Edirne'nin tahkiminde görev yapmıştır. Balkan Harbi'nde yaşanan mağlubiyetin getirdiği çöküntü, Yakup Şevki Paşa'nın daha sonraki hayatında kumandan ve eğitimci olarak daha fazla titiz ve azimli olmasına sebep olmuştur. Daha sonra görev yaptığı birliklerde, bu tecrübeleri sayesinde üstün bir başarı göstermiştir.

Birinci Dünya Harbi'nin başlamasına yakın günlerde 14 Mart 1914'te, Karadeniz Boğazı müstahkem Mevki Kumandanlığına atanmıştır. Daha sonra da Almanlarla anlaşamaması sebebiyle, V. Ordu Kumandanı Liman Von Sanders'in isteğiyle 31 Ağustos 1915'te Çanakkale Cephesi'nde XIX. Tümen Kumandanlığına atanmıştır. 1916 senesi başlarında Galiçya ve diğer Avrupa cephelerine takviye Türk birliklerinin gönderilmesine karar verilmiştir. Yakup Şevki Paşa, XV. Kolordu Kumandanı olarak Galiçya'da Ağustos 1916 başından Kasım ortalarına kadar üç buçuk ay görev yapmıştır. Bu zaman içinde, Ruslarla beş savunma muharebesi ve bir de küçük çaplı hücum harekâtı yapılmıştır. Bu muharebeler neticesinde bütün Rus taarruzları püskürtülmüş, zaman zaman da Alman ve Avusturya birliklerine yardıma gidilmiştir. Yakup Şevki Paşa, burada da Alman komuta kademesi ile anlaşamadığı için 5 Kasım 1916'da XIV. Kolordu kumandanı Cevat Paşa ile becayiş edilmiştir. Yeni görevi XIV. Kolordu Kumandanlığı olup, Çanakkale Bölge Kumandanlığını da beraber yürütmüştür. 8 Ağustos 1917'de de II. Kafkas Kolordusu Kumandanlığı'na atanmıştır. 30 Ağustos 1917'de Çarlık Ordusu Anadolu içlerine kadar ilerlemiş, Trabzon'un batısından, Erzincan, Kemah yolundan, Dersim ve Muratsuyu'nun güneyindeki Van Gölü'ne ve Başkale'ye kadar uzanan bir hattı işgal etmişlerdir. Rusya'nın Bolşevik ihtilali neticesinde çökmesinden sonra, taraflar 2 Aralık 1917 de Brest-Litovsky şehrinde bir araya gelerek, mütareke yapmışlar ve barış görüşmelerine başlamışlardır.. Bu durumu müteakiben Kafkas cephesinde durum Osmanlı Devleti'nin lehine dönmüştür. Rus askerlerinin çekildiği bölgelerde Ermeniler, katliamlara başlayınca, barış görüşmelerinin de çıkmaza girmesinden istifade ederek, Türk orduları 12 Şubat 1918'de ileri harekâta başlamıştır.

Yakup Şevki Paşa'ya bağlı birlikler Şiran, Kelkit, Tirebolu ve Görele'yi Ermeni tedhişçilerden kurtarmıştır. 19 Şubat'ta Bayburt kurtarılmıştır. Türk birliklerini durdurmaya çalışan Antranik, Sivaslı Murat ve Bayburtlu Arşak'ın emrindeki Ermeni çeteleri her yerde mağlup olarak geri çekilmek mecburiyetinde kalmışlardır. Osmanlı Harbiye Nezareti 9 Haziran 1918'de, VI. ve III. Ordu'yu, VI. IX. ve III. Ordu olarak yeniden organize etmiş ve IX. Ordunun kumandanlığına da Yakup Şevki Paşa atanmıştır. IX. Ordu'nun görevi; "...İngilizlerin İran'daki ileri harekâtını durdurmak, Bolşeviklerin yardımlarına mani ve Urmiye Gölü ile Hazar Denizi arasındaki sahayı örtmek icabında VI. Ordu ile müştereken Bağdat'ı zapt etmek..." şeklinde özetlenmiştir. Aynı günlerde Ermenilerden kurtarılmış olan Evliye-i Selase'de plebisitin yapılmasına da nezaret etmiştir. 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden 1917 Rus İhtilali'ne kadar geçen kırk senelik zaman zarfında Rus ve Ermeni baskısı altında yaşamış olan Evliye-i Selase halkı 12 Haziran 1918'de yapılan oylama sonucunda Osmanlı Devleti'ne katılmayı kabul etmişlerdir. Almanların baskıları sebebiyle Vehip Paşa istifa edince doğu cephesi yeniden düzenlenmiş ve 29 Haziran'da VI. Ordu lağvedilerek XIII. Kolordu haline getirilmiştir.

Yakup Şevki Paşanın kumandasında olan Şark Ordular Grubu, silah, mühimmat, teçhizat ve iaşe yönünden oldukça zengin durumdadır. Ancak giderek savaşın aleyhte geliştiğini gören Harbiye Nezareti, 21 Ekim 1918'de verdiği emirle, Brest-Litovski Anlaşması haricinde Türk askerinin kontrolü altına alınmış olan bölgelerden geri çekilme emri vermiştir. Osmanlı Devleti'nin bu kararının arkasında mecburi olarak talep edilecek mütareke sonrasında en azından Elviye-i Selase'yi Osmanlı Devleti hakimiyeti altında tutmak vardır. Plebisit sonucu da bu hakkı vermektedir. Ancak İtilaf Devletleri'nin bu sonucu görmezden gelecekleri kısa süre sonra belli olacaktır. 1918'de 5287 sayılı kanunla da, Şark Orduları Grup Komutanlığı lağvedilerek, Doğu Cephesi VI. ve IX. Ordu olarak yeniden düzenlenmiştir. Yakup Şevki Paşa, bu düzenlemeyle bütün Kafkasya'dan ve tahliyelerden sorumlu hale gelmiştir. Yakup Şevki Paşa, Nahçıvan, Ahıska, Ahılkelek, Gümrü ve Karakilise'nin tahliye edileceğini bölge halkına duyururken, ilgili mülkü ve askerî erkânı da uyarılmış ve tahliye sonrasında Ermenilere karşı Müslüman halkın korunması için gerekli tedbirlerin alınmasına gayret sarf etmiştir. Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni kabul ettiğinde, askerî birlikleri Kafkasya'da Petrovska'dan (Dağıstan) Bakû'ye, Karabağ, Hoy ve Dilman'a, Serdarabad, Gümrü ve Tebriz'e kadar geniş bir sahada hakim vaziyettedir. Yakup Şevki Paşa, 5 Aralık 1918'e kadar altı hafta gibi kısa bir sürede bu bölgelerdeki askerî birlikleri, silah ve mühimmatı tahliye ettirirken, bölgedeki halkı da millî şuralar kurmaya teşvik etmiştir. Fakat İtilaf Devletleri, Mondros Mütarekesi'nin II. Maddesi gereğince, herhangi bir asayişsizlik ortamı olmamasına rağmen 11 Kasım 1918'te Evliye-i Selase'nin de tahliye edilmesini istemişlerdir. Üstelik de, Ocak 1919'a kadar tahliyelerin sona ermesi gerekmektedir. Bölge halkının ve Yakup Şevki Paşa'nın Evliye-i Selase'nin tahliyesini durdurmak için yaptıkları sayısız teşebbüs ve müracaat hiç bir sonuç vermemiştir. Yakup Şevki Paşa, bölge halkına şuralar kurdurup, millî müdafaa tertibatları aldırırken, gayet gizli olarak silah ve teçhizat yardımı da temin etmeye çalışmıştır. Gerekli güvenlik tedbirlerini mümkün olduğu kadar temin ettikten sonra tahliyeleri tamamlayarak 10 Ocak 1919'da Erzurum'a geçmiştir. Buradan Kars'taki Şura çalışmalarını takip ve teşvik etmiş, ordudan talep edilenleri karşılamaya çalışmıştır. Aynı teşvik ve yardımları Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti için de yapmıştır. Yakup Şevki Paşa, bütün bu faaliyetlerini son derece gizli yürütmesine rağmen, General Milne bölgedeki Ermenilerden aldığı istihbaratlar sonucunda, görevden alınmasını istemiştir. İngiltere Savunma Bakanlığı daha 3 Ocak 1919'da İstanbul, Bağdat ve Kahire'deki İngiliz Başkumandanlıklarına mütarekeyi ihlal eden kumandanların tutuklanması emrini vermiştir. Bu emirde Kafkasya bölgesinde geri çekilen Türk birlikleriyle Ermenilere ait olduğu iddia edilen gıda ve hububat stoklarını Erzurum'a naklettirmiş olan Türk kumandanlarının da yakalanıp cezalandırılması istenmektedir. Bu amaçla Batum başta olmak üzere belli bölgelerde sıkıyönetim mahkemeleri kurulması da istenmekte olup, Yakup Şevki Paşa da yargılanması istenen kumandanlar arasındadır. 15 Ocak 1919'da yine İngiliz Savunma Bakanlığında İstanbul, Kahire

ve Bağdad'daki İngiliz işgal kuvvetlerine çekilen telgrafta Yakup Şevki Paşa ile birlikte Nuri Paşa, Mürsel Bey, Nihat Paşa, Ali İhsan Paşa, Fahri Paşa, Galip Paşa, ve Tevfik Paşaların isimleri de yargılanması istenenler arasındadır. Bu baskılar sebebiyle İstanbul'a çağrılan Yakup Şevki Paşa emri geciktirmeye çalışırken, IX. Ordu, XV. Kolorduya dönüştürülmüş ve kumandanlığında da Kazım Karabekir Paşa atanmıştır. Yakup Şevki Paşanın aynı günlerde sağlığı ciddi olarak bozulmuş olup, gözlerinden çok rahatsızdır. Ancak O yine de dönüşünü mümkün olduğu kadar geciktirerek Elviye-i selase bölgesinde başlamış olan teşkilatlanma çabalarının destek vermeye çalışmaktadır. Bu esnada Kars telsiz Telgraf sisteminin tahribinden dolayı da suçlanmaya başlamıştır. General Milne 5 Nisan 1919'da Yakup Şevki Paşanın İstanbul'a döndürülmesi hususunda oldukça sert bir nota vermiştir. Bu gelişmelerden haberdar olan Yakup Şevki Paşa devleti daha fazla zor durumda bırakmamak için 14 Nisan'da Erzurum'dan hareket etmiştir. Bu esnada gerek sağlık sorunları sebebiyle gerekse de İngilizlerin takibinden kurtulmak için Harbiye Nezaretinden tedavisi için destek istemiştir. Bu şartlar altında Yakup Şevki Paşa yanında yaveri sadık Atak ile 26 Nisan 1919'da İstanbul'a vasil olmuştur. İstanbul'a gelir gelmez da Ali İhsan Sabis gibi tutuklanmak istemediği için daha önceden kararlaştırıldığı gibi Haydarpaşa Numune hastanesinde tedavi ve müşahede altına alınmıştır. Harbiye Nezareti Yakup Şevki Paşanın rahatsızlığını heyet raporuyla birlikte General Milne'ye de göndermiştir. Ancak İngilizlerin ısrarıyla yine de 7 Mayıs 1919'da Yakup Şevki Paşa Bir İngiliz yüzbaşı tarafından hasta odasında sorgulamaya maruz kalmıştır. Bu sorguda Evliye-i Selase bölgesindeki teşkilatlanmalar hususunda ciddi suçlamalara maruz kalmış olsa da, o günün şartları sebebiyle hepsini reddetmiştir Hastaneden çıktıktan sonra da Yakup Şevki Paşa, bir taraftan Millî Mücadele taraftarlarının gizli toplantılarına iştirak ederken, bir taraftan da kendi tespit ve gözlemlerini rapor hâline getirmiştir. Haziran 1919'da Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'ya, Temmuz'da da Sultan VI. Mehmet Vahdettin'e Osmanlı Devleti'nin nasıl kurtulabileceği ile ilgili fikir ve müşahedelerini yansıtan birer layiha göndermiş; Fakat bir sonuç alamamıştır. 26 Eylül 1919'da da çok geniş muhtevalı yeni bir layihayı tekrar Harbiye Nezaretine sunarak, düşüncelerini ifade etmeye çalışmıştır. Bütün bu layihalarının genel bir özetini yapan başka bir layihayı da 25 Aralık 1919'da Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşaya göndermiştir. Yakup Şevki Paşa, Sultan VI. Mehmet Vahdettin'e gönderdiği layihada, açıkça Millî Mücadele'nin desteklenmesini tavsiye ederek, yalnız devlet siyasetiyle işgalden kurtulmanın mümkün olmadığını ifade edecek kadar cesur yöntemler önermiştir.

16 Mart 1920'de İstanbul resmen işgal edilince, Yakup Şevki Paşa son bir teşebbüste bulunarak, Temsil Heyeti ile Damat Ferit Paşa arasında irtibat tesis etmeye çalışmıştır. Nurettin Paşa ve Çürüksulu Kazım Paşa'nın da katıldığı bu teşebbüsten bir sonuç alınamamıştır. 5 Mayıs 1920'ye kadar taraflar arasında iki telgraf teati edildikten sonra, irtibat birden bire kopmuştur. Mustafa Kemal Paşanın Nutuk'ta açıkça ifade ettiği üzere aslında bu teşebbüsün arkasında İstanbul Hükümeti'nin varlığından şüphe edilmiştir ki, bu doğru olmayıp, tamamıyla Yakup Şevki ve Nurettin Paşaların samimi duygularından kaynaklanmış bir teşebbüstür. Bu son gelişmeler, İngilizlerin Yakup Şevki Paşa hakkındaki hükmünü kesinleştirmiştir. Anadolu'ya geçme hazırlıkları yaparken 29 Mayıs gecesi tutuklanmış ve Arapyan Hanı'nda 45 gün kadar hapis yattıktan sonra 13 Temmuz 1920'de de beş kişilik bir grupla Malta'ya sürgün edilmiştir. Yakup Şevki Paşa ve beraberindeki diğer Malta Sürgünleri, ancak Sakarya galibiyetinden sonra yurda dönebilmişlerdir. Yakup Şevki Paşa, İnebolu'da yapılan esir mübadelesinden sonra, uzun bir süredir görmediği ailesini dahi ziyaret etmeden Ankara'ya gitmiştir. Bilfiil cephede görev almak istemiştir. Mustafa Kemal Paşa ile görüşükten sonra, Garp Cephesi'nde İsmet Paşa'ya bağlı olan II. Ordu Kumandanlığına atanmıştır. Kıdem ve yaş olarak daha büyük olmasına rağmen, İsmet Paşanın emrinde görev yapmayı hiç gurur meselesi yapmadan, yeni teşkil edilmiş olan II. Ordunun ikmal ve teçhizine başlamıştır. Sakarya galibiyeti sonrasında ordu moral olarak iyi bir durumdadır; Yakup Şevki Paşa, 26 Ağustos 1922'de gerçekleştirilen Büyük Taarruz'un tarihinin tespitinde etkili olurken, Yunanlıları yanıltıp II. Ordu

karşısına toplayarak I.Ordu'nun taarruzun ilk gününden itibaren başarı kazanmasında etkin rol oynamıştır. İzmir'in kurtarılmasından sonra Boğazlar bölgesi çevirme harekâtını üstlenmiştir. Mudanya'da mütareke görüşmeleri devam ederken, tarafsız bölgede, işgal kuvvetlerine karşı en küçük bir taviz vermeden, II. Ordu birliklerinin ilerlemesini temin etmiştir. Yakup Şevki Paşa ile General. Harrington'un bu hususta sağduyulu davranmaları sonucunda yeniden savaşın başlamasına fırsat verilmemiş ve 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır. Mütareke sonrasında Yakup Şevki Paşanın hastalığının iyice arttığını gören Mustafa Kemal, 3000 TL harcırahla 4 Aralık 1922'de Viyana'ya göndermiştir. Yakup Şevki Paşa, gözlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu için bu kararı kabul etmiştir. 6 Temmuz 1923'te de, tedavide çok gecikmiş olduğu için iyi bir sonuç alamamış hâlde İstanbul'a dönmüştür. Yakup Şevki Paşa yurt dışı tedavi giderleri için almış olduğu harcırahtan arta kalan bölümünü Millî Müdafaa Vekâleti'ne iade ederek örnek bir davranış sergilemiştir. Yakup Şevki Paşa bütün hayatı boyunca ideal bir insan olarak yaşamıştır. Galıçya'da ziyaretine gelen Ahmet Emin (Yalman) onun için şu ifadelerle yer vermiştir; "...bir de baktım ki, kumandan çok sade, çok mütevazı, çok candan bir adam: insana efsanelerde yaşayan fedakâr, feragatli kahramanları hatırlatacak bir hava var. Fakat kendisinden bahsedilmesine vazife diye yaptığı işlerin bir iftihar vesilesi gibi ortaya konulmasına hiç tahammülü yok". 1 Eylül 1924'te yeniden teşkil edilen Askerî Şura üyeliğine atanmış, ölümüne kadar buradaki görevine devam etmiştir. Askerî Şura toplantılarından birine katılmak için geldiğinde, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da çalışmasını teklif etmiştir. Ancak hiçbir zaman siyasete girmek istemeyen Yakup Şevki Paşa, bu teklifi kabul etmemiştir. Yakup Şevki Paşa Doğu Anadolu'da mütareke sonrası teşkilatlanma sürecini tamamlayabilmek için tedavisini geciktirmiş olduğu için hayatının son günlerini görme becerisini bütünüyle kaybetmiş olarak geçirmiştir. 20 Aralık 1939'da da kalbinden rahatsızlanarak 63 yaşında vefat etmiştir. Ölüm sebebi "anjin dö Puatrin" olarak teşhis edilmiştir. Cenazesi, askerî merasimle Karacaahmet Mezarlığına götürülerek aile kabristanına defnedilmiştir. 1988 yılında da mezarı, Ankara'daki Devlet Mezarlığına nakledilmiştir. Ölümü sebebiyle yazılan; "Her bulunduğu işte usanmaz sâyinin yüksek muvaffakiyetleri ile teveccühünü gören Yakup Şevki, sarsılmaz bir iradenin, yanılmaz bir çalışkanlığın ve bilhassa dürüstlük ve faziletin timsali idi" sözleri, karakterinin ana hatlarını çizmektedir.

Selma YEL

KAYNAKÇA

BOLAYIR, Enver, **Talat Paşa'nın Hatıraları**, İstanbul 1958.

"Kafkas Harekatı 1918-1921", **Türk-Kafkas Sınırdaki Harplerin Tarihi**, Ankara 1966.

TANSU, Samih Nafiz, **İki Devrin Perde Arkası**, İstanbul 1957.

YAROSİMOS, Stefanos, **Türk Sovyet İlişkileri, Ekim Devriminden Millî Mücadeleye**, İstanbul 1979.

YEL, Selma, "Boğazlar Bölgesi Çevirme Harekâtı", **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S 1, 1993.

YEL, Selma, "İstiklâl Savaşı'nda Büyük Taarruz'un Tarihinin Tespitinin Perde Arkası", **Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi, 12-16 Kasım 2007**, Cilt I, Ankara 2010.

YEL, Selma, "Malta Sürgünlerinin Mübadele Edilmesi", **Askerî Tarih Bülteni**, S 35, 1993.

YEL, Selma, **Yakup Şevki ve Askeri Faaliyetleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002.

17/05/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yakup-sevki-subasi-pasa-1875-1939/?pdf=3268> adresinden eriřilmiřtir